

Milica KOSTIĆ*

UVODNA RIJEČ

*Poštovani predsjedniče CANU,
Poštovani akademici,
Poštovane kolegice i kolege – učesnici „Okruglog stola Stvaralaštvo žena
u Crnoj Gori”,
Dame i gospodo,*

Čast mi je i zadovoljstvo što mogu da pozdravim sve prisutne u ime Crnogorske akademije nauka i umjetnosti i svoje ime, te da učesnicima *naučnog skupa / Konferencije* poželim uspješan rad.

Pozdravljam i izbor teme za ovaj naučni skup i koncepciju koja je utvrđena sa naučnoistraživačkim, a ne feminističkim pristupom.

Ovo je drugi naučni skup / konferencija Centra mladih naučnika Crnogorske akademije nauka i umjetnosti koju u ime Akademije pozdravljam i učestvujem u radu.

Podsjećam da je prvi naučni skup / konferencija Centra mladih naučnika *Nauka i istraživanje u funkciji ekonomskog razvoja Crne Gore*, bio iz oblasti kojom se bavim u naučnom radu čitavog života.

Privilegija je što sam danas sa vama mladima, uspješnima i što mi se ukazala prilika da obogatim svoja znanja o stvaralaštvu nekih žena iz Crne Gore, posebno mlađih, čiji je stvaralački opus iz: književnosti, lingvistike, muzike, umjetnosti, kulture uopšte, tj. iz humanističkih nauka, kao i iz oblasti preduzetništva. Moje zadovoljstvo je utoliko veće zato što sam od rane mladosti imala, i sada imam, stalna interesovanja za nova saznanja i stvaralaštvo uopšte, a posebno neke vidove stvaralaštva iz domena humanističkih nauka. Takođe, i moje aktivnosti u vezi sa položajem žene u društvu i neprofesionalnim radom u nekim društvenim organizacijama tokom radne karijere, doprinijeli

---

* Akademik Milica Kostić, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti

su da sam i sa naučnog stanovišta proučavala položaj žena u Crnoj Gori i eks-Jugoslaviji i objavljivala neke radove iz ove oblasti.

Pošto sam, istovremeno, dugo vremena bila član najviših društvenih organizacija koje su se bavile pitanjima položaja žena Crne Gore i bivše SFR Jugoslavije, te sudionik donošenju mnogih dokumenata kojima su institucionalno regulisana značajna područja položaja žena, imala sam priliku da spojim naučnoistraživački rad i iskustva iz društvenog rada koji se tiču mnogih pitanja šireg društvenog interesa u kojima veliku ulogu ima ženska populacija. To se posebno odnosilo na zakonska rješenja kojima se reguliše: obrazovanje, zdravstvena zaštita, zapošljavanje, zaštita na radu, dječija i socijalna zaštita, invalidsko-penzijsko osiguranje i dr., te njihova primjena u praksi.

Tema *Stvaralaštvo žena u Crnoj Gori* je veoma široka i inspirativna. Ona daje mogućnost da se o njoj može govoriti o stvaralaštvu žena iz svih naučnih oblasti i sa više aspekata. Može se govoriti o višestrukome i različitom doprinosu žena u profesiji, društvu i državi. Iznad svega, na početku i na kraju, o neposrednom i posrednom doprinosu žena stvaralaca, i žena uopšte, doprinosu žena u porodici, odakle sve potiče. Mislim da ovo mišljenje i vi prihvatate. Misao nobelovca Iva Andrića to slikovito predstavlja: „Žena stoji kao kapija na ulazu, kao i na izlazu svijeta...”

Pošto je ovo naučni skup / konferencija iz Programa Centra mladih naučnika Crnogorske akademije nauka i umjetnosti u ovom visokom domu nauke i umjetnosti iz tematike stvaralačkih doprinosa ženâ u Crnoj Gori, dozvolite mi da napravim malu digresiju u odnosu na Program konkretnih tema o kojima će se na ovom naučnom skupu / konferenciji iscrpnije govoriti, da sa šireg naučnog pristupa iznesem neka podsjećanja na:

- određene vidove stvaralaštva žena u svijetu i
- stvaralaštva žena u Crnoj Gori, koja se tiču pojedinih naučnih područja i imaju širi značaj.

Pritom, ističemo da će se navedena tematika stvaralačkog doprinosa žena razmatrati sa naučnog i šireg društvenog aspekta, a ne feminističkog.

I

Rezultati brojnih istraživanja iz raznih oblasti života i rada i različitih naučnih oblasti, vršena u eks-Jugoslaviji (SFRJ, SRJ), Srbiji i Crnoj Gori i nekim drugim državama na raznim prostorima svijeta, prikazali su i potvrdili žensku inteligenciju i moć, inteligenciju i uspjeh i genetsku moć žene. Različiti i brojni dokazi njihova uspjeha u raznim oblastima struka i nauka potvrdili su mnogi primjeri kroz dugu istoriju, kada su se žene izborile u velikoj konkurenciji sa muškarcima i dokazale da njihova inteligencija i rezultati ne zaostaju.

Veliki, značajni i različito mjerljivi rezultati istraživanja u mnogim zemljama svih nivoa razvijenosti (nedovoljno razvijenih, srednjerazvijenih, razvijenih i najrazvijenijih zemalja, kao i velikih i malih) i sredina, potvrdili su da su žene sposobne da ostvaruju iste rezultate u izabranoj profesiji, institucijama i svim naučnim oblastima kao i muškarci, ukoliko imaju iste uslove i podršku. Primjera koji ilustruju navedenu tvrdnju ima mnogo. To potvrđuju pronalasci i ostvareni rezultati naučnica u raznim periodima dalje i bliže prošlosti.

Radi potvrde navedenog, ukazaćemo na istorijski tok pronalazaka – posebnih doprinosa jednog broja žena u nauci, koje su postigle mnogo u raznim naučnim oblastima, jer su dale otkrića koja su „promijenila svijet”. Neke su postale najznačajniji naučnici svoga doba.

Od najranijeg perioda u kome je registrovan doprinos naučnica (oko sto godina prije nove ere, a i mnogo ranije!), žene su rezultatima svoga naučnog rada, tj. postignutim „otkrićima mijenjale svijet.”

Alhemičarka Tapeti Belatikalim iz Vavilona razvila je uspješnu proizvodnju parfema. Kineska carica Ši Don i Cai Lun razvili su prvu tehnologiju dobijanja papira od kore drveta, a mnogo ranije druga vladarka otkrila je postupak dobijanja *svile*. Aglaonika, učenica Platonove akademije, među prvim astronomima predviđela je i izračunala pomračenje mjeseca. Sofija Brahe, prva žena u istoriji moderne astronomije, i brat Tiho zajedničkim osmatranjem omogućili su izvođenje proračuna o putanjama planete. Karolina Heršel iz Hanovera bila je najpoznatija astronautkinja u Evropi u 18. vijeku. Radila je u timu sa braćom na astrološkim istraživanjima, a sama je otkrila osam kometa. Ruskinja Sofija Vasiljevna Kovalevska bila je najpoznatija matematičarka, prva žena profesor i član Akademije nauka u Sankt Peterburgu. Zbog velikog naučnog doprinosa jedan krater na Mjesecu i asteroid dobili su ime po njoj.

Razvoju tehnologije u novije vrijeme dale su poseban doprinos upravo žene. Manje je poznato, a u nekim naučnim oblastima i krugovima gotovo i nepoznato, da su „upravo žene bile te čiji su izumi unaprijedili tehnologiju”. Pored naučnice Ejde King Lavlejs, značajan doprinos unapređenju tehnologije dala je i glumica Hedi Lamar. Ona je u saradnji sa Džordžom Antejlom „registrovala patent tehnologije proširenog spektra, nama poznatiji kao Wifi signal, Bluetooth i GPS. Njen rad je bio osnova za nagli razvoj tehnologija. Veliki udio u programiranju je imala Gejs Hoper koja je izmislila prvi kompjuter. Ona je bila član američke ratne mornarice, ali je radila na projektovanju

prvih asemblerskih jezika...” Zaslužna je i zbog „otkrivanja prve greške (bug) na računaru Mark I.”¹

Dokazano je i opšte prihvaćeno da su dvije najveće i najpoznatije žene u nauci Hepatija i Marija Kiri. Hepatija je bila prva „istorijski poznata žena”. Ona se bavila matematikom, astronomijom i filozofijom. Njen naučni doprinos je veliki u navedenim naučnim disciplinama. Marija Kiri bila je jedinstveni, neponovljivi primjer naučnice najvišeg nivoa. Bavila se istraživanjima iz oblasti hemije i fizike. Dobitnica je dvije Nobelove nagrade, bila je prva žena doktor fizike, prva žena profesor na Sorboni.

U daljoj i bližoj prošlosti bilo je nepravdi kada je vrednovan naučni rad i doprinos naučnica, posebno onih koje su poticale iz porodica istaknutih naučnika. Toga ima i danas u raznim sredinama. U široj literaturi objavljeni su neki primjeri gdje su rezultati naučnih otkrića pripisivani samo muškarcima (očevima, muževima, braći), iako je doprinos žena, najbližih članova porodice, bio ogroman. Podsjećamo samo na nekoliko primjera gdje su naučnice najvišeg ranga ostale u sjenci muških članova porodice: Ana Frojd, Mileva Marić-Ajnštajn² i druge. Zabilježeni su i razni oblici diskriminacije naučnica po nacionalnosti i političkim stavovima. Ilustrativan je primjer Jevrejke Emili Neter. Treba istaći da su zabilježeni i neki primjeri gdje su uspješne naučnice, zbog zavidnosti muškaraca, bile izložene neprijatnostima. To ipak nije bacilo sjenku na njihov naučni doprinos.

Otkrićima koja su postigle, žene su udarile temelje daljim naučnim istraživanjima i napretku društava i civilizacija u globalnim okvirima. Navodimo samo nekoliko primjera koji se odnose na najviša i najznačajnija ostvarenja i priznanja u kojima su žene ravnopravno sa muškarcima iskazale i iskazuju svoje intelektualne sposobnosti i doprinose: dobitnice Nobelove nagrade³, aka-

¹ Prema: <http://szpress.me> / *Žene u nauci – otkrića koja su promijenila svijet* / Dragana Popović (2012), *Žene u nauci, Od Arhimeda do Ajnštajna*, Službeni glasnik, Edicija: *Evropska unija*, Beograd.

<http://www.slglasnik.com/%DO%B1%DO%8dDoB1DOBB%DO%8DO%BE>

² Detaljnije vidi: Desanka Đukić-Trbuhović (1969), *U senci Alberta Ajnštajna*; Bagdala, Kruševac; Vida Ognjenović (1998), *Mileva Ajnštajn*; Stubovi kulture, Beograd; Dr Radmila Milentijević (2004), *Mileva Marić-Ajnštajn i život sa Albertom Ajnštajnom*, Beograd; Vojislava Latković (2006), *Mileva Ajnštajn – Ljubav i nauka, život sa genijem*; Vesmark d. d., Novi Beograd & Beoknjiga, Edicija: *Žene koje su stvarale istoriju*, Beograd.

³ Poslije 1901. godine, kada se počela dodjeljivati Nobelova nagrada, dodijeljeno je 707 nagrada. Samo 36 žena (25,4%) dobitnice su tog najvećeg priznanja. Prva dobitnica je Marija Kiri koja je dobila Nobelovu nagradu dva puta, za naučne doprinose iz dvije naučne oblasti. Dobitnice nagrada prema naučnim oblastima (i kategorijama) su za: *fiziku*: Marija Kiri 1903. i Marija Gepert-Majer 1963; *hemiju*: Marija Kiri 1911; *medicinu ili fiziologiju*: Gerti Ko-

demici, pronalazači, naučnici, prosvjetni radnici, inženjeri, ljekari, književnici, menadžeri, publicisti... Dokazano je da su, uz brojne porodične obaveze i teškoće, iskazivale uspješnost i kada nijesu imale i nemaju odgovarajuće uslove za rad koje imaju muškarci. To se posebno odnosi na udate žene koje imaju djecu. O ovome je napisano mnogo radova u pojedinim zemljama, a 1992. godine dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju Gari S. Beker, poznati američki naučnik, to je eksplicirao kroz svoja istraživanja. On je na osnovu rezultata istraživanja u kojima žene imaju posebnu ulogu, izvršio proširenje oblasti mikroekonomske analize na „širok spektar ljudskog ponašanja i interakcija uključujući netržišno ponašanje”. Svoja istraživanja usmjerio je na glavne stubove porodice i njihova ponašanja. Pri tome, dominantu ulogu imaju: porodica, ekonomika domaćinstva, bračna zajednica, djeca, kursevi iz ekonomije...⁴ Kao naučnik sa naučnom metodologijom i verifikacijom, dokazao je uspješnost žena u porodici, domaćinstvu i svim profesijama. Konačno, potvrdio je da je „ekonomija umjetnost življenja”, kako je to mnogo ranije (kao aforizam) zapisao poznati irski pisac Bernard Šo. Prethodno izloženom o naučnim otkrićima koje su ostvarile žene kroz istoriju mogu se dodati i druga otkrića, koja su uticala na mnoge stvari i živote ljudi u planetarnim okvirima. Suzana Mitić u radu *Žene i nauka* o tome je iscrpno pisala. Iz brojne stručne i naučne literature, arhivske građe, internet sajtova i dostupnih elektronskih baza, dovoljno je navesti samo nekoliko primjera. „Žene su izumile uređaj za destilaciju vode, instrument za mjerenje specifične težine vode, način izdavanja ulja iz ruža, teoriju elastičnosti (osnov savremenog građevinarstva), prvi program za računare, moderne kompjuterske potprograme, način korišćenja sunčane energije za zagrijavanje...” Ovim primjerima dopunjeni su pronalasci koji su ranije navedeni. Ima ih još, a odnose se na razne i različite oblasti struka i nauka.

---

ri 1947; Rosalyn Sussman Yalow 1977; Barbara Mekklintok 1983; Rita Levi-Montalcini 1986; Gertruda Elion 1988; Kristijan Nislein-Volhard 1995; Linda B. Bak 2004; Fransoaz Bar-Sinusi 2008; *književnost*: Selma Lagerlef 1909; Gracija Deleda 1926; Sigrid Unset 1928; Perl Bak 1938; Gabrijela Mistral 1965; Neli Zaks 1966; Nadin Gordimer 1991; Toni Morison 1993; Vislava Šimborska 1996; Elfride Jelinek 2004; Doris Lesing 2007; Alis Monro 2013; *za mir*: Berta fon Sutner 1905; Džejn Adams 1931; Elili Grin Bolč 1946; Beti Vilijams 1976; Majred Korigan 1976; Majka Tereza 1979; Alva Mirdal 1992; Aung San Su Kji 1991; Rigoberta Menču 1992; Džudi Vilijams 1997; Širin Ebadi 2003; Vangari Matan 2004.

Izvor: http://sr.wikipedia.org/wiki:Spisak_dobitnica_Nobelove_nagrade.

Za ekonomiju od 74 Nobelove nagrade nagradu je dobila samo Elionor Ostrom.
www.bljesak.info/rubrika/...zena...nobelove.ekonomiju39695

⁴ Izvori: www.usb-asb.com/Portal/0/casopis/.../usb-Bankarstvo-3-33013-Nobel.pdf,
www.bljesak.info/rubrika/...zena...Nobelove.ekonomiju39695

Širom svijeta žene iz svih naučnih oblasti, posebno one kojima je naučnoistraživački rad i nauka profesionalni izbor, permanentno stvaraju kao poznate naučnice, naučni istraživači, univerzitetski profesori, književnice, umjetnice – inovatori, posebno žene iz prirodno-matematičkih i tehničko-tehnoloških nauka. Značajno mjesto u tome imaju i neke mlađe žene iz Crne Gore, koje su dio naše naučne dijaspore. One rade u poznatim naučnim institutima, univerzitetima, centrima multinacionalnih kompanija, laboratorijama, kompanijama u Evropi, Sjedinjenim Američkim Državama i širom svijeta. Njihov doprinos je vrednovan u naučnim krugovima i sredinama gdje žive i rade, a nekima i internacionalno na naučnim skupovima najvišeg nivoa. Neke od njih su dobitnice internacionalnih priznanja.⁵

II

O ženama stvaraocima u Crnoj Gori istaći ćemo samo par konstatacija izvedenih na osnovu naučnoistraživačkih nalaza iz radova koji su publikovani u Crnoj Gori i nekim evropskim zemljama. Pri tome, u granicama postojećih izvora, ukazaćemo samo na najznačajnije zaključke do kojih su došli autori pojedinih studija u kojima je dominantno predstavljen naučni doprinos i aktivnosti žena u nekim naučnim oblastima i profesijama koje obavljaju.

U periodu poslije Drugog svjetskog rata, nakon osnivanja prvih visokoškolskih i naučnih institucija u Crnoj Gori i institucionalno organizovanog naučnoistraživačkog i visokoobrazovnog rada, u formiranim kadrovskim naučnim i nastavnim strukturama, zastupljenost naučnica bila je mala. Sa otvaranjem novih visokoobrazovnih, naučnih, kulturnih, zdravstvenih i drugih ustanova, posebno fakulteta iz društvenih i humanističkih nauka, i osnivanjem Univerziteta „Veljko Vlahović”, sada Univerzitet Crne Gore, a u novije vrijeme fakulteta iz prirodnih nauka i privatnih fakulteta i dva privatna univerziteta („Mediteran” i „Donja Gorica”), te upotpunjavanjem mreže institucija u svim društvenim djelatnostima, organima državne uprave, bankama, povećavao se broj žena, mladih stvaralaca iz svih naučnih oblasti. U novije vrijeme određeni broj mlađih žena sa naučnim zvanjima radi u međunarodnim organizacijama i nevladinom sektoru.

---

⁵ Detaljnije vidi: Milica Kostić, *Nauka i razvoj nauke u Crnoj Gori kroz vrijeme*; Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (Prilog: *Naučna dijaspora*; uradio Dragan Batrićević iz baze podataka „Prosvjetnog rada” za period 2004–2011. godine). Posebna izdanja, knj. 72, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 20, Podgorica, 2011, str. 478–484.

Centar za iseljenike Crne Gore, *Ko je Ko u dijaspori Crne Gore, (Nauka)*, Podgorica, 2013, str. 145–154.

Dokaz za to su objavljena jubilarna izdanja spomenica naučnih institucija, fakulteta, Univerziteta Crne Gore, nekih javnih ustanova, kao i posebne bibliografije objavljenih radova pojedinaca. Poseban dokaz je i zastupljenost žena sa različitim naučnim i nastavnim zvanjima (saradnice, asistenti, naučni saradnici – docenti, viši naučni saradnici – vanredni i naučni saradnici – redovni profesori) u kadrovskim strukturama državnog i privatnih univerziteta, kao i personalne bibliografije radova žena stvaralaca uopšte.

*

Poznato je i naučno dokazano da je žena majka, supruga i sestra u Crnoj Gori u istorijskoj vertikali u svim uslovima (mirnodopskim i ratnim) i različitim društvenim sistemima bila i ostala temelj porodice.

Crnogorka je u raznim periodima naše prošlosti pokazivala svoje radne sposobnosti u svim djelatnostima, mada je mogla da ih intelektualno izrazi na polju nauke tek kada su se stvarali uslovi za razvoj naučnih i visokoškolskih institucija; onda kada su institucije osnovane, počele da rade i u kasnijem periodu. To je period sedamdesetih godina 20. vijeka. Generacije žena u naučnim institucijama, na fakultetima, u zavodima i istraživačkim jezgrima u preduzećima i vanprivrednim djelatnostima, kada im je pružana prilika, izgrađivale su naučnu karijeru kao i muškarci, iako su imale dvostruko više obaveza koje su im nametali uslovi života i porodične obaveze. O tome svjedoče zvanične statistike njihovih brojnih, različitih radnih doprinosa.

Posebno treba naglasiti pozitivne tendencije porasta mladih žena koje sve više poslije završenih osnovnih studija nastavljaju poslijediplomske, a nakon magistriranja doktorske studije i tako se opredjeluju za naučnoistraživački i naučno-nastavni rad u naučnim institutima i na fakultetima. Statistika Univerziteta Crne Gore i privatnih univerziteta, objavljena u biltenima, to najbolje ilustruje. Pri tome, treba imati u vidu da nije u pitanju samo porast broja žena magistara i doktora nauka na univerzitetima, već i njihovi uspjesi tokom školovanja i napredovanja u nauci, kao i odgovornost prema preuzetim obavezama.

O Crnogorki, ženi kao sapatnici, stubu porodice u minulim vremenima pisali su strani naučnici i putopisci (Pavel Apolonovič Rovinski, Đuzepe Markoni, Josef Jan Svatek, Antonio Baldači, Josef Rohlena...) vladari, pjesnici...

Crnogorka je predstavljena u djelima Petra II Petrovića Njegoša (*Gorski vijenac*, *Noć skuplja vijeka*), djelima knjaza/kralja Nikole (u više pjesama, drami *Balkanska carica*) i djelima mnogih drugih znamenitih ličnosti iz raznih naučnih oblasti, antologijama, brojnim posebnim književnim i publicističkim izdanjima. Predstavljen je i njen profil borca, ratnika. Stara Crnogorka je opje-

vana u epskim i lirskim pjesmama i ovjekovječena na platnima Jaroslava Čermaka i mnogih evropskih, jugoslovenskih i crnogorskih likovnih umjetnika. O Crnogorki zapise su ostavili mnogi istaknuti historičari, historičari umjetnosti, likovni kritičari, književnici, pjesnici, putopisci autori odrednica u opštim, likovnim i drugim leksikografskim izdanjima i enciklopedijama, kao i edicijama koje su posvećene uspješnim, istaknutim i zanimljivim ženama u Crnoj Gori (*Biografije uspješnih*).⁶

Izdvajamo stihove poznatog srpskog pjesnika Jovana Dučića, koji kroz pjesnički izraz odaje priznanje ženi: „...Ima među ženama više heroja, nego što ih ima među ljudima, ali su ljudi celu istoriju prigrabili za sebe. Međutim, mi smo heroji u bojnoj vatri, a žene u hladnoj svakidašnjici; mi smo hrabri pred smrću, a one pred životom; mi pred drugim čovekom, a one pred celom sudbinom...”⁷

Manje je, moglo bi se reći nedovoljno, predstavljen stvaralački doprinos žena (prosvjetnih, naučnih, kuturnih, zdravstvenih, socijalnih... radnica – stvaralaca) obrazovnom, kulturnom, zdravstvenom i civilizacijskom razvoju Crne Gore. Ta oblast je inspirativna za dalja proučavanja. Za to ima pouzdanih izvora, stručne i naučne literature i arhivske građe u Državnom arhivu Crne Gore, drugim arhivima u zemlji i inostranstvu i bibliotekama; posebno u Nacionalnoj biblioteci Crne Gore „Đurđe Crnojević” na Cetinju i nekim bibliotekama u inostranstvu; prvenstveno susjednim zemljama. Riznica izvora ove vrste će poslužiti budućim istraživačima da nastave dalja naučna istraživanja i objavljivanje dobijenih rezultata.

⁶ Detaljnije vidi u antologijama i enciklopedijama raznih izdavača, kao i koautorskim knjigama mr Triva Zolaka i saradnica: Trivo Zolak i Olivera Kukić (1999), *Čudesna moć žene – Uspješne žene Crne Gore*, knj. I, Bar; mr Trivo Zolak i Olivera Kukić ... (2004), *Čudesna moć žene – Uspješne žene Crne Gore*, knj. II, Bar; mr Trivo Zolak (2009), *Čudesna moć žene – Snaga porodice*, knj. III; Adriatic Club Montenegro – Adriapublic, Bar.

Vidjeti i odrednice za žene u knjigama: dr Miroslav Luketić – Velibor Zolak, *Ko je Ko u Crnoj Gori* (1993), prvo izdanje, (1999) drugo izdanje; AMC „Zolak i Zolak” – „Arhe”, Budva; dr Miroslav Luketić – Velibor Zolak (2004), *Ko je Ko u Crnoj Gori*, III izdanje (jubilarno), AMC Communications Adriatic Management & Media Consulting d. d., Budva; Nikola Racković (1987), *Prilozi za leksikon crnogorske kulture*; Centralna narodna biblioteka „Đurđe Crnojević”, Cetinje; Nikola Racković (2009), *Leksikon crnogorske kulture* (dopunjeno izdanje); Društvo za očuvanje baštine – DOB, Podgorica; Bulatović Melanija (2004), *Ženska mapa Crne Gore*; Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Republike Crne Gore, Podgorica; Kancelarija za ravnopravnost polova Vlade Crne Gore (2007), *Dobitnice Trinaestojulske nagrade*, Podgorica i dr.

⁷ Preuzeto iz knjige: Momir Sekulić (2005), *Antologija Gorde Crnogorke*, „Pegaz”, Bijelo Polje, str. 5.

Koliko je dragocjeno naučno i kulturno blago koje postoji u arhivima i bibliotekama za sve, a posebno dokazivanje uloge žena u obrazovnoj, naučnoj, kulturnoj i istoriji Crne Gore u cjelini, svjedoče sljedeći navodi.

Polaznice prve generacije Đevojačkog instituta „Ruske carice Marije” na Cetinju – 13 djevojčica iz glavarskih i uglednih imućnih crnogorskih porodica koje su upisane 1869. godine, kada je Institut osnovan kao jedna od prve dvije srednje škole u Crnoj Gori. (Druga je bila Cetinjska bogoslovija.) U prvoj generaciji bile su i u roku završile Institut, prve školovane učiteljice koje su počele prosvjetiteljski rad u četiri tek osnovane prve ženske osnovne škole u Crnoj Gori, i to u: Cetinju (Jelena Vicković), Baru (Milica Pejović) Podgorici (Pave Petković) i Nikšiću (Anđe Đurašković).⁸ One su bile prve lučonoše prosvjete u tim gradovima i sredinama. Ostale polaznice Instituta iz Crne Gore i drugih država bile su lučonoše prosvjete u sredinama gdje su živjele i stvarale. Obrazovanje koje su stekle u Institutu bilo je ravno nivou obrazovanja u razvijenim evropskim zemljama. Jedna od njih, Divna Veković, prva je prevela Gorski vijenac na francuski jezik.

Posebnu pažnju zaslužuju kćerke knjaza/kralja Nikole Petrovića Njegoša: Zorka, Milica, Jelena, Ana, Anastasija, Vjera i Ksenija. Sa vaspitanjem, obrazovanjem, znanjem i ugledom koje su imale na najbolji način predstavile su visokoobrazovane žene – Crnogorke tadašnjeg vremena – i Crnu Goru na evropskim dvorovima (Srbije, Italije, Rusije, Njemačke) i u čitavoj Evropi. One su, kao žene, žene diplomate, posebna ženska istorija istorije Crne Gore, dio ženske istorije više evropskih dvorova i čitave Evrope. Više su doprinijele slavi ondašnje, „malene Crne Gore nego neki muški predstavnici”. O njima je objavljeno mnogo odrednica i drugih radova u leksikografskim izdanjima, monografijama, knjigama i posebno romansiranim biografijama.⁹

---

⁸ Vidi: Prosvjeta, list za crkvu i školu (1889), *Raspored osnovnih škola i učitelja crnogorskih za školsku 1889–90. – Ženske osnovne škole*; Izdanje Knj. Crn. Ministarstvo prosvjete i crkvenih djela, Godina I, Cetinje, str. 257. Pavel Apolonovič Rovinski (2000), *Djevojački institut „Carice Marije” na Cetinju*. Priredila, prevela i uvodnu studiju napisala Marina Martinić, Štamparija Obod d. d. Cetinje i dr.

⁹ Detaljnije vidi: Društvo za očuvanje baštine – DOB (1997), *Vladalačka kuća Petrović Njegoš – Nikola I, njegova djeca i unučad* (fototipsko izdanje), Podgorica.

Vojislava Latković – trilogija: *Čarobna kraljica Jelena Savojska* (2000), *Zorka Karađorđević* (2001), *Anastasija na ruskom dvoru* (2002); Kulturno-prosvjetna zajednica, Podgorica i dr.

Mr Snežana Sekulić, *Crnogorske princeze – evropske diplomate*;

www.montenegrina.net/nikola1/crnogorskeprinceze_evropskediplomate_snezana_sekulic.html

Iz navedenog se vidi da su i u našoj sredini, Staroj Crnoj Gori i Crnoj Gori ovog vremena, od davnih vremena bile ispisane stranice tzv. ženske obrazovne, kulturne i naučne istorije, koje se stalno dopunjavaju novim imenima i sadržajima. To potvrđuju najveća državna priznanja koja je dobio jedan broj žena. Dobitnice Trinaestojulske nagrade, „Oktoiha” i drugih nagrada visokog ranga u Crnoj Gori, eks-Jugoslaviji, drugim državama, kao i međunarodnih priznanja, doprinijele su u minulom periodu, doprinose u ovom i doprinosiće ubuduće da se obrazovna, kulturna, naučna, zdravstvena i civilizacijska ženska istorija, stvarnost u 21. vijeku, i ukupna stvarnost Crne Gore obogaćuje i dopunjava stranicama novih imena i novih priznanja za doprinose u raznim naučnim oblastima i drugim djelatnostima. U oblasti nauke i istraživanja najviše će je dopunjavati određeni broj mladih naučnica i univerzitetskih profesorica, članica odbora Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, kao i nekih sa Univerziteta Crne Gore i dva privatna univerziteta („Mediteran” i „Donja Gorica”). Time će se ženska istorija i savremeni tokovi, kao „poddisciplinarna kulturne”, vaspitnoobrazovne i naučne istorije, te civilizacijskog razvoja u cjelini, preko ličnih i profesionalnih dostignuća pojedinih žena, istovremeno afirmisati i kao dio prosvjetiteljskih napora feminizma ne samo prošlog, već i savremenog doba.

*

Na kraju, želim vam da nastavite uspješan rad u svojim profesijama i na svojim radnim mjestima i da se nekom drugom prilikom, na nekom od naučnih skupova koje će organizovati Centar mladih naučnika Crnogorske akademije nauka i umjetnosti ili Akademija, nastavi predstavljanje stvaralaštva i doprinosa žena Crne Gore iz pojedinih naučnih oblasti, privrede, društvenih djelatnosti, državne uprave, javnih ustanova, sudstva i drugih segmenata društva.

Završiću izlaganje jednim stavom iz Rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, koji glasi: „Napredak žena je napredak svih!” Ja bih preciznije istakla: napredak u porodici, svim domenima stvaralaštva, društvu i državi.